ELS GEGANTS DE LLU(MAJOR, UN PER UN

Pau Tomàs Ramis

ELS GEGANTS DE LLU(MA)OR, UN PER UN

Pau Tomàs Ramis

CRÈDITS DE LES FOTOS

Foto de portada: Pau Tomàs Ramis (2006)

Foto de contraportada: Joan Tomàs Simó (finals dels anys setanta)

Fotos interiors:

Coloma Julià

Sergi Navas

Emilio Puga

Pau Tomàs Ramis

Edita: Ajuntament de Llucmajor

Disseny i impressió: Grafic Art Palma S.A.

Palma. Juny 2017

DL: PM 686-2017

SUMARI

Breu història dels gegants a Llucmajor 7

Les convidadores i els obrers 19

La Fada Morgana 25

En Barba-rossa 31

La Bruixa Tavèn 37

En Pere Taleca 43

Na Joanota 49

L'Amo de So na Moixa 55

Macers, negrets i dimonis 61

En Miquel i na Càndida 67

La festa 73

La primera colla de gegants coneguda a Llucmajor (any 1916, aproximadament). Foto cortesia d'Antoni Catany Ponsetí.

BREU HISTÒRIA DELS GEGANTS A LLUCMAJOR

L'any 1893, quan molts de mallorquins emigraven cap a Sud-amèrica, sobretot a l'Argentina i a Xile, i l'Estat era a punt de perdre les seves darreres colònies, Cuba i Filipines, Llucmajor tragué al carrer, durant les festes de Santa Càndida, les que serien les primeres figures de gegants conegudes per ara a la vila.

Els geganters, joves forts i grans, eren admirats per la resta del poble. Portar aquelles feixugues estructures, molt més pesants que les actuals, requeria habilitat i destresa. Sobretot eren lloats per les jovenetes, que en el ball que se celebrava a Plaça els donaven un cert tracte de preferència.

Algunes d'aquestes joves llucmajoreres eren escollides entre totes les del poble per recórrer el Quadrat i anar convidant casa per casa els llucmajorers a participar al ball. Eren les convidadores. Entre elles tenir aquest càrrec era un honor, i es feien vestits nous i es guarnien amb joies elegants per acudir ben polides tant a convidar com al sarau, on com a mostra d'admiració tenien reservat i concedit el primer ball de la vetlada, la primera sonada, als bergantells que havien portat els gegants. Així, convidadores i geganters obrien el ball de Santa Càndida.

Aquesta pràctica, amb el pas dels anys, caigué en desús i s'anà esborrant de la memòria col·lectiva del poble, fins al punt que avui en dia no són gaires els llucmajorers que n'hagin sentit a parlar, i menys encara de paraula d'algú que hagués viscut aquesta preciosa tradició.

D'aquesta manera, durant les dècades següents, anaren passant no només les generacions de gent sinó també les de gegants, que s'hagueren de substituir en diverses ocasions a causa del desgast per

l'ús i pel temps. També els vestits s'hagueren d'anar arreglant i se'n varen haver de confeccionar de nous quan ja no quedava més remei. Així, per exemple, a l'inici de la II República, en la sessió plenària de l'Ajuntament de dia 5 de novembre de 1931, s'acordà fer un pagament a Bartomeu Segura Fuster de 9 pessetes i 5 cèntims «por ropa para un remiendo de los gigantes». La darrera d'aquestes substitucions de gegants donà lloc a la colla de la qual avui en dia podem gaudir tots a les festes de Santa Càndida.

Corria l'any 1970, essent batle Andreu Martín i tinent de batle i regidor de Cultura Mateu Montserrat, quan es decidí substituir la colla de gegants existents. Representaven quatre personatges moruns de cares somrients amb turbants i vestits amb robes llampants i vermelloses que ja s'havien guanyat el descans, car el desgast que havien sofert era considerable. A més, no eren gaire bons de manejar, ja que el pes era considerable, sobretot pel material amb el qual estaven fets.

Les noves figures que havien de rellevar-los sorgirien de la riquíssima font de la cultura popular mallorquina, recollida tant en textos escrits —rondalles, faules, contes...—, com en les típiques fórmules i històries de transmissió oral —refranys, dites, llegendes...

Havien d'esser feristees, que, com les anteriors, poguessin fer por als més petits i entrar en el joc de les corregudes pel Quadrat amb els més grans, afavorint la interactuació amb els infants que sempre havia caracteritzat els nostres gegants. Però a diferència dels seus predecessors, aquests serien nominats, cada un tendria el seu nom. Deixarien d'esser *els gegants* en sentit genèric per passar a tenir cadascun una personalitat i una identitat pròpies.

Així, Mateu Monserrat, amb el vistiplau del batle, es posà al capdavant dels contactes i les negociacions per encarregar les quatre noves figures. La fortuna feu que aquell any entràs a treballar com a secretari de l'ajuntament Josep M. Mir de la Fuente, gran aficionat al dibuix. Mateu Monserrat, assabentat d'aquest

fet, li encarregà dibuixar, a partir d'unes indicacions prèvies que determinaven les característiques de cada personatge, els esbossos dels que serien els futurs gegants de Llucmajor. Paral·lelament es posà en contacte amb Daniel López, de la Falla de San Vicente de València, per proposar-li la construcció física de les figures. La resposta fou positiva i començaren la feina. El resultat fou el naixement de la Fada Morgana, en Pere Taleca, la Bruixa Tavèn i en Barba-rossa com a gegants llucmajorers. Les testes, amb un cost de 8.800 pessetes cada una, en les quals treballaren Daniel López, Vicente Cebrián i el seu germà José Cebrián, es varen fer a València amb cartó, massilla i pintura, després d'un procés de modelatge amb fang i alabastre, amb el bon gust i la sensibilitat que caracteritza els mestres fallers.

Una vegada els caps arribaren a Llucmajor s'havien de fer els vestits. L'encarregat fou Damià Salvà, *es Sastre Quinto.* Utilitzà diferents tipus de roba i estampats per donar a cada gegant, de manera encertadíssima, la personalitat i el caràcter que li corresponien.

L'estrena fou un èxit. El dissabte 8 d'agost d'aquell 1970, la vigília de Santa Càndida, dia assenyalat per a la sortida dels gegants a Llucmajor, trepitjaren el carrer els quatre gegants vells, les quatre noves figures, els dos caparrots macers i els dos caparrots negrets. L'admiració en veure els nouvinguts fou enorme. La gent comentava la bona feina que s'havia realitzat en l'elaboració d'aquelles noves feristees. El *Diario de Mallorca* també se'n feia ressò: «Señalemos solamente a este respecto la brillantez y expectación registradas en la salida y desfile de los nuevos gigantes y cabezudos, construidos y arreglados con el cariño y buen gusto ya olvidados en años anteriores.»

Davant aquest èxit l'Ajuntament s'animà a encarregar dos gegants més per a l'any següent, i després de pràcticament el mateix procés i amb els mateixos protagonistes, el 1971 arribaren a Llucmajor els caps de na Joanota i de l'Amo de So na Moixa, als quals s'afegiren dos caparrots de dimonions: en Banyeta Verda i en Banyeta Vermella. Havien cremat els vells gegants mesos enrere a les festes

de Sant Antoni a la placeta de s'Arraval, d'on eren els dimonions, i els sis nous, acompanyats pels sis caparrots, sortiren tots plegats dia 7 d'agost i tornaren a crear una gran expectació entre els que s'havien congregat a veure'ls. Com deia un altre cop el *Diario de Mallorca* referint-se als fallers valencians «(...) realizaron una auténtica colección de obras de arte, bien entendido que nos referimos al arte popular de estos muñecos estrafalarios.»

D'aquesta manera eren presentats els nous gegants llucmajorers. Ara el que faltava eren geganters. L'interès per portar les figures a Llucmajor feia dècades que havia decaigut moltíssim i l'ajuntament s'havia d'encarregar de contractar gent de pas, normalment tomadors d'ametles d'ètnia gitana, per portar els gegants un any sí i l'altre també. Davant aquesta situació, l'any 1989, un grup de joves llucmajorers conscienciats per la cultura i per preservar les tradicions locals proposaren a l'ajuntament portar-los a les sortides que es realitzaven pel poble el dissabte de Santa Càndida. El consistori veié amb molts bons ulls la proposta i d'aquesta manera es posà la primera pedra per formar la colla de geganters de Llucmajor. Aquest mateix any, essent batle Joan Monserrat i regidor de Cultura Maties Garcias, s'encarregaren dos nous gegants amb una funció ben diferent de la que tenien els ja existents. Aquestes figures serien plantades al portal de la Casa de la Vila en dies i dates assenyalats.

Així, s'obraren al taller de Pep Fluixà, a Palma, els dos gegants pagesos que foren batiats amb els noms de Càndida i Miquel, agafant els dels patrons llucmajorers. Durant anys només foren això, figures immòbils a la façana de l'ajuntament que veien passar la gent i el temps els dies de festa, fins que començaren a acudir a les diferents trobades geganteres de l'illa representant els llucmajorers i la seva més que centenària tradició gegantera.

L'estructura interna dels antics gegants llucmajorers. (Arxiu Municipal de Llucmajor, sig. LLU 014. Autor: Magí Clar).

La darrera vegada que els vells gegants sortiren de l'ajuntament (8 d'agost de 1970). (Arxiu Municipal de Llucmajor, sig. LLU 014/36. Autor: Magí Clar).

Els caparrots sempre han estat testimoni del pas de les diferents generacions de gegants (8 d'agost de 1970). (Arxiu Municipal de Llucmajor, sig. LLU 014/48. Autor: Magí Clar).

La darrera cercavila dels gegants vells i la primera dels nous (8 d'agost de 1970). (Arxiu Municipal de Llucmajor, sig. LLU 014/40. Autor: Magí Clar).

Els vells gegants col·locats a manera de falla durant les festes de Sant Antoni de 1971 a la placeta de s'Arraval. (Arxiu Municipal de Llucmajor, sig. LLU 014/39. Autor: Magí Clar).

En Banyeta Verda i en Banyeta Vermella s'incorporaren l'any 1971 a la colla gegantera de Llucmajor. (Arxiu Municipal de Llucmajor, sig. LLU 014/38. Autor: Magí Clar).

Els vells gegants llucmajorers es cremaren, en un darrer acte festiu, durant les festes de Sant Antoni de l'any 1971, i donaren pas a la colla de gegants que avui surt a recórrer el poble durant les festes de Santa Càndida. (Arxiu Municipal de Llucmajor, sig. LLU 014/49. Autor: Magí Clar).

L'aquarel·la de Francesc Salvà de s'Allapassa que recrea el moment en què els obrers i les convidadores van casa per casa a convidar els llucmajorers a participar en les festes de Santa Càndida. (Cortesia de l'Ajuntament de Llucmajor).

LES CONVIDADORES I ELS OBRERS

Tenim molt poques descripcions de l'actuació de les convidadores i dels obrers a les festes de Santa Càndida durant els anys que participaren activament a la festa. Ara per ara ens és impossible determinar quin any comencen a formar part de la festa, fins i tot quin any desapareixen.

Fins fa poc tot el que en sabíem era a través de relats orals, i poques vegades de primera mà. Qui havia sentit a parlar de les convidadores ja no les havia vistes. Era la seva mare o la seva padrina qui li havia contat qui eren i què feien. Igualment tenim una aquarel·la de Francesc Salvà *de s'Allapassa*, propietat de l'Ajuntament, on es fa una recreació de com devia ser aquell acte tan especial de convidar casa per casa durant les festes de Santa Càndida i del qual Baltasar Coll Tomàs escrigué: «Amb bacines enflocades i acompanyats de les xeremies, convidadores i bergantells, vuit dies abans de la festa, sortien a fer les taules i, en bon matí, posaven murta fresca a les baules dels portals de les cases, en un acte ple de color i gràcia que constituïa el pòrtic ritual de les festes agostenques de la Patrona.»

Ja explic al capítol «Breu història dels gegants a Llucmajor» el que havia sentit contar del que havien contat a qui m'ho contà sobre aquestes figures. Històries de jovenetes polides i belles que es passejaven pel Quadrat per convidar els llucmajorers a participar a la ballada i a les festes de Santa Càndida. Una informació que havia passat per boques i orelles durant diverses generacions, des de finals del segle XIX fins a arribar a principis del segle XXI.

Però espipellant i grufant en arxius i en la premsa antiga, que no vol dir vella, vaig localitzar el que potser sigui l'única descripció de les

convidadores i els obrers feta contemporàniament a aquelles figures que ara ens sembla que pertanyen a l'antigor ludicofestiva de la nostra vila, però que al seu temps revestien un caràcter barrejat de modernitat, solemnitat i festa.

La joia històrica —per a tots els qui estimam la festa aquesta descripció ha de ser una preuda joia—, va ser publicada dia 10 d'agost de 1897 a la segona pàgina de l'*Heraldo de Baleares*, enguany fa 120 anys. L'autor la signava amb un pseudònim, *Un Touriste*, i hi feia una meravellosa descripció de diferents aspectes de les festes de Santa Càndida. Per no perdre'n ni un detall, ni una coma, ni un punt, he volgut transcriure la notícia completa, tal com fou publicada al seu dia. Ens parla del ball, de la música, de com s'endiumenjava la plaça i la casa de la vila... i, com no podia ser d'altra manera, dels gegants i de les convidadores.

«La fiesta de Llummayor

El domingo celebró el pueblo de Llummayor la fiesta de su celestial patrona la virgen y mártir Santa Cándida.

Un catalán que fue conmigo á dicha hermosa villa á la cual no había visitado áun, á pesar de haber recorrido media Mallorca, manifestó cuanto le agradaba aquella población, no solo por la exuberante fertilidad de su término sino también por la regular disposición de las calles, largas, bastante espaciosas y tiradas á cordel. En la plaza principal del pueblo y en todas las calles en el *cuadrat de la vila* y en la *foranía*, por todas partes se notaba la animacion y el contento.

El sábado por la tarde empezó esta fiesta que anualmente celebra Llummayor costeada por la villa y pagada por el Ayuntamiento.

A las cinco de la tarde salieron dos parejas de *gegants* á recorrer las calles al son de una de las bandas del pueblo.

Después cantáronse en la Parroquia solemnes completas.

Por la noche en la plaza se reconcentró tanta gente que bien puede decirse hiperbólicamente que no cabía ya un alfiler.

Allí se habían levantado dos tablados para las dos bandas de música que tiene la población. Habíanse colocado largas pértigas recubiertas de mirto y enlazadas circularmente con cuerdas de verde follaje y cadena de papel de distintos colores. De estas especies de arcos festivales pendían numerosos farolillos, presentando muy hermoso golpe de vista la iluminación á la veneciana.

La verbena resultó animadísima, alegre y con un sabor local encantador.

Las dos bandas ejecutaron hermosas piezas de su escogido repertorio.

La Casa Consistorial estaba también iluminada, principalmente la torre de la campana.

En el círculo conservador, en el liberal, en el casino Republicano, en cafés y horchaterías de la plaza la concurrencia era extraordinaria.

Las notas culminantes de la verbena fueron la fantasía de Nabuco, la Jota mallorquina de Moya y el duo de la Favorita, que se ejecutaron por las bandas. También lo fueron los hermosos fuegos artificiales.

Soltáronse además dos globos entre la algazara del público.

Al día siguiente, domingo, mis compañeros y yo tomando el camino de Gracia, salimos de la villa, á la salida del sol.

Pero... salimos con dos soles.

Sí; porque nos acompañaban las simpáticas, hermosas y amables llummayorenses Juanita y Magdalena Kleber, cuya respetable madre nos obsequió con esa sencillez y complacencia que es uno de los rasgos característicos de nuestra tierra hospitalaria y bendita.

Cerca de las siete llegamos al santuario de Nuestra Sra. de Gracia situado á la mitad de la pintoresca montaña.

De allí queríamos pasar a Randa para visitar uno de los puestos santificados por la presencia del bienaventurado Raimundo Lulio, pero deseosos de regresar á Lluchmayor, desistimos de nuestro propósito.

Tampoco pudimos visitar los notables monumentos ciclópeos, *taulas* y *clapers*, que como recuerdo de la primitiva época de nuestra Historia, se conservan aun en *Capocorvey*, no muy lejos de Llummayor.

En la iglesia parroquial de esta villa celebróse con gran solemnidad la misa mayor. El orador sagrado enalteció las virtudes, la angelical pureza y el admirable heroísmo de la doncella martir de la fé cristiana Santa Cándida. La iglesia estuvo todo el día concurridísima y fue muy visitada la capilla de la heróica virgen cuya fiesta celebrábase.

Durante toda la mañana las cuatro *convidadoras* seguidas de los cuatro obreros que llevaban sendas palmas y de la banda que tocaba un pasodoble, recorrieron las calles invitando á cada familia á que asistiera al baile que se celebraría por la tarde.

La costumbre es galante y poética.

Galanas y poéticas nos parecieron ¡naturalmente! las cuatro muchachas invitadoras. ¡Olé por las reales mozas de mi tierra!

¡Viva el garbo!

Era cosa de verlas, tan jovencitas y finas, coquetamente acicaladas, luciendo cordoncillos de oro, cruces de Malta y algunas de las escasas *doblas de vint*, que por milagro han quedado en España después de las últimas reclamaciones *yankees*. ¡Oh, y con qué gracia llevaban aquellas jovencitas las faldas de seda y el albo transparente *volant*...!

¡Viva el rumbo!

El baile fue el gran acontecimiento de la tarde y de la noche: duró hasta las dos de la madrugada.

Se bailaron la mar de *mateixas*, boleros, jotas... y aches.

¡¡El disloque!!

En suma, la fiesta me pareció divertida y muy alegre. Sin embargo varios llummayorenses con quienes hablé me dijeron que otros años habia sido más expléndido.

Un Touriste»

LA FADA MORGANA

Això era la Fada Morgana, que era reina i molt sabuda. Just tenia un fii, que era més sabut que ella i nomia Beuteusell; i no volia que se casàs en no esser amb una al·lota que sabés tant com ell.

Mossèn Antoni Maria Alcover[1]

La nostra Fada Morgana, de la qual l'escoleta municipal de Llucmajor pren la denominació, és una de les protagonistes principals de la rondalla que porta el seu nom: *La Fada Morgana*.

El nom *Morgana* ens fa viatjar en el temps i en les generacions humanes i literàries, fins a trobar-nos amb les narracions de la matèria de Bretanya o llegendes artúriques. La Morgana artúrica, mitja germana del rei Artús, és un personatge ambigu, amb certs poders sobrenaturals i de gran saviesa maquiavèl·lica. De caràcter malèfic, es convertirà en la salvadora d'Artús quan és ferit a les planures de Salisbury, i el portarà a l'illa d'Àvalon, on en tendrà cura per tota l'eternitat o fins que el rei torni a governar els seus fidels seguidors.

Apareix per primera vegada en la literatura cavalleresca en l'obra *Vita Merlini,* de Geofrey de Monmouth, el 1150, i al segle XIV fa la seva primera aparició en la literatura mallorquina a *La Faula* de Guillem de Torroella.

La Morgana de la nostra rondalla arreplega el nom d'aquella fada, d'aquella fetillera que tanta importància i popularitat adquirí en el passat en la literatura i en les llegendes, però com a entitat és un personatge totalment diferent.

---

1 ALCOVER, Antoni Maria. *Rondaies mallorquines d'en Jordi d'es Recó*. 6a edició. «La Fada Morgana». Vol. XI. Palma: Moll, 1980, p. 17.

L'acció de la nostra rondalla, de la qual la nostra geganta agafa el nom, transcorre en un lloc incert on habita una reina, la Fada Morgana, que vol casar el seu fill Beuteusell amb una donzella que sigui tan sabuda com ell. El jove se les enginya per presentar a sa mare na Joana, una donzella bellíssima, perquè li faci fer les proves que, una vegada superades, li donaran accés a casar-se amb ell. Beuteusell, d'amagat i per boca d'una velleta, li envia a dir el que ha de fer per superar-les. El destí final de na Joana és el castell de la mare de la Fada Morgana, on amb la cantarella:

«Sa capsa del Bon Jorn,
que qui bé vaja, que bé torn,
i la capsa del congràs,
que qui bé vaja, que bé tornàs»

ha d'aconseguir que la padrina de Beuteusell li doni les dues capses de la cançoneta. Na Joana segueix fil per randa el que li envia a dir el seu estimat i aconsegueix passar totes les proves que se li proposen. Així, la Fada Morgana, presentada en aquesta rondalla com un ésser bondadós, casà el seu fill amb aquella joveneta i «se feren unes noces de pinyol vermei i un ball ben vitenc, i sarau i festes per llarg.»

Entre les rondalles que recull Mossèn Alcover n'hi ha dues que són molt similars i que pareixen sortides del mateix forn. Les dues pertanyen al cicle de Psique i Cupido, tot i que modelades per diferents mans. Una és la nostra, *La Fada Morgana,* i l'altra *Na Juana i la fada Mariana*. Les diferències que trobam entre elles no aconsegueixen canviar-les tant com per poder considerar-les dues històries completament diferents. Però tal com ens diu Jaume Vidal Alcover: «*La Fada Morgana* és més genuïna que *Na Juana i la fada Mariana*, per més acordada amb la tradició escrita del personatge i amb l'oral.» [«La Fada Morgana en la tradició oral mallorquina». *Randa (*1981), núm. 11, p. 179-182.] Com a curiositat no menys important exposa: «Hi ha, finalment, una diferència de noms entre les reines: l'una

és Morgana, l'altra és Mariana; no cal dir que aquesta és una deformació popular del nom anterior», tot argumentant que la fada original havia de ser na Morgana.

EN BARBA-ROSSA

(...) lo pérfido Barbarroja, acèrrim perseguidor de nostra Santa Fe Catòlica, y capital inimich de la Sacra Real Majestat del Emperador y Rey nostre Señor (...)

Ramon Rosselló[2]

És una figura inspirada en Hayr al-Din i tot el que representa l'activitat de cors durant els segles XVI i XVII. Se'l coneix com a Barba-rossa per la corrupció del nom del seu germà Baba'Arug, al qual també s'assignava aquest apel·latiu, tot i que el més famós i temut és el nostre protagonista. Tot i això, també és conegut com a Cairadí, per la corrupció del seu propi nom. Nasqué a Lesbos el 1465 i ja des de ben jove, acompanyat pel seu germà, es dedicà a la pirateria i al corsarisme. La seva activitat abastava des dels Dardanels fins a l'estret de Gibraltar. S'iniciava així la vida d'un mite que aniria creixent a mesura que l'Imperi Turc s'anava fent poderós i anava sortint victoriós de batalles navals com les que suposaren la derrota d'Hug de Montcada.

Hagué de reprimir revoltes contra ell a l'Alger, d'on era *beglerberg*, títol que li concedí Selim I, i després d'una llarga carrera d'incursions i ràtzies a les costes mediterrànies, el 1533, Solimà II, *el Magnífic,* el nomenà *qapudam pasa* (almirall de la flota turca). Serà llavors quan l'Imperi Turc assolirà el seu màxim esplendor i es convertirà en una gran i poderosa potència.

Durant aquests anys s'enfrontà en diverses batalles a Andrea Doria, i mercè a l'aliança signada amb Francesc I, monarca francès, es produiran les lluites i els combats més cruents en la vida del temut corsari.

2 ROSSELLÓ, Ramon. «Assalt i saqueig de Maó per Barba-rossa (1535)». *Estudis Baleàrics* (1985), núm. 18, p. 5.

A les illes Balears, Barba-rossa era ben conegut. Les ràtzies a petita escala eren freqüents —Campos, Pollença, Santanyí...— i la presa de captius colpia sovint les vides dels illencs. La psicosi era tal que a Llucmajor, el 1534, entre d'altres mesures s'arribà a plantejar la fortificació de l'església i l'emmurallament de la vila davant el que es presumia i es pensava que seria un imminent atac de Barba-rossa. Efectivament, l'almirall de la flota otomana preparava un atac brutal sobre Mallorca, i posà marinatge cap a les nostres costes. Quan els mallorquins veren l'immens estol que s'atracava cap a l'illa pensaren que es tractava de l'esquadra de l'emperador Carles v. Per donar-li la benvinguda encengueren fogueres per tota la costa. Amb aquest acte, sense saber-ho, els mallorquins enganyaren Hayr al-Din, que es cregué descobert amb tota aquella il·luminació i canvià el rumb de l'atac. Deixà enrere la nostra illa i es dirigí cap a Menorca, que fou la que rebé l'ofensiva del corsari i on abocà tota la seva fúria i tota la seva ràbia, provocada per la pèrdua de Tunis davant les tropes de l'emperador Carles v. El 1535 un contingent de 2.500 homes entrà a Ciutadella i hi perpetrà un atac despietat i devastador. La ciutat quedà arrasada i Barba-rossa sortí plenament reforçat d'aquella acció militar.

Durant aquests anys les ràtzies del cors otomà havien estat contínues i cruentes. El temor de nous atacs era ben present a la vida quotidiana dels habitants de la marina illenca, i més quan el 1541 Carles v intentà prendre Alger a Hayr al-Din, tot i que no ho va aconseguir. Però el final li havia d'arribar i el 1544 la Pau de Crépy, signada entre Francesc i i Carles v, entre d'altres motius, li imposava la retirada. Dos anys després moria a Constantinoble.

La desaparició física de Barba-rossa donà pas a la llegenda. La figura del corsari més ferotge que havien conegut les nostres costes passà a la memòria col·lectiva del poble i es convertí en el referent dels atacs corsaris que continuaren durant segles. El personatge ens ha arribat als nostres dies com un mite, del qual s'ha servat el dolor i el temor que infringí sobre les nostres costes i els seus habitants.

LA BRUIXA TAVÈN

Tavèn, per dar un poc d'ajuda,
també de Baus era vinguda;
i a Isel digué Tavèn així: —Sempre ho veureu:
sempre, en tot temps, la jovenesa
vol saber més que la vellesa.
Mes, quan la vida ja és empesa
dels anys, només llavors, les coses clares veu.

Maria Antònia Salvà[3]

La Bruixa Tavèn és un personatge extret de *Mirèio*, poema èpic provençal de Frederic Mistral (1859). Escrit en l'antiga llengua d'Oc, que l'autor reconstrueix, es pot considerar l'obra cabdal de la literatura provençal dins el corrent del romanticisme. Aprofitant els viatges que fan els personatges i les situacions que s'hi donen, descriu àmpliament la Provença, els treballs del camp, els mites i les llegendes de la zona, alguns cants, gestes... fent una meravellosa i evocadora recopilació d'elements i paisatges típics d'aquella regió.

El 1917, la universal poetessa llucmajorera, Maria Antònia Salvà, en publicà una magnífica traducció al català, *Mireia*, de lectura molt recomanable, que feu que la divulgació de l'obra pels territoris de parla catalana fos més assequible i senzilla.

La Bruixa Tavèn a l'obra es troba lluny de ser un personatge principal o protagonista, però sí que hi apareix com un fil conductor i nexe d'unió de dues parts del poema. Sense ella l'acció que hi transcorre no hauria estat possible, sobretot en el cant sisè, on és vertaderament la gran salvadora momentània de la història, i en menor mesura en els cants

3 SALVÀ, Maria Antònia. *Mireia*. 2a edició. Palma: Moll, 1981, p. 57.

segon i tercer, on apareix com una vella assenyada que fa servir la seva experiència per imposar l'ordre pertinent.

El poema, dividit en dotze cants, conta la història de Mireia, una jove de la Provença que viu al Mas dels Lledons. Un bon dia arriba a casa seva un paneraire, mestre Ambròs, i el seu fill Vicent per romandre-hi. A partir d'aquí s'inicia una sèrie d'esdeveniments que faran que Mireia s'enamori perdudament de Vicent, amor que és correspost per part del jove. L'emoció dels amants és enorme.

L'amor dels joves és descobert mentre un estol de jovencelles que recollia els ametlons de seda que havien fet els verms del Mas parlava amb Mireia. Entre aquestes hi eren presents Jana Maria, sa mare i la vella Tavèn, la bruixa de Baus, que alliçona les amigues de Mireia quan riuen maliciosament del jove paneraire i del seu amor:

«–Malaire a totes! —Tavèn crida.
¡Que la Rumeca maleïda
no emmetzinàs la vostra vida!
Vindria un sant del Cel, pels aires, gloriós,
i se'n riurien, les bajanes!...»

Però l'emoció de la història dona pas a la tragèdia quan tres pretendents: Alari, Urriàs i Veran, aquest darrer amb el vistiplau de Ramon, pare de Mireia, van a declarar el seu amor a la donzella. Un rere l'altre són rebutjats per la jove, que només tenia lloc al cor per a un sol amor. Urriàs, menador de braus, se'n vol venjar. Després d'una forta lluita amb Vicent, l'amor de Mireia se'n surt victoriós però el desenganyat, a traïció, li clava una mortal llança i fuig. El bover puja a una barca i com per obra de bruixes comença a enfonsar-se, no sap nedar, crida, però la seva vida ja només penja d'un fil. És quan Maria Antònia Salvà, traduint Frederic Mistral, escriu: «A Trencatalla, les bruixes, a la nit, dansaren sobre el pont.»

Vicent, ferit i sagnant, és duit al mas i Mireia el porta a l'avenc de les Fades, caverna dels esperits nocturns i habitació de la Bruixa Tavèn, que conjura tots els mals. Després de trobar-se amb diverses visions i diferents éssers de les cavernes, follets, esperits, la

Bugadera del Ventur..., Tavèn fa un conjur màgic per curar la nafra de Vicent, els ajuda a sortir de la cova i els dos enamorats, gràcies a l'acció de bruixeria de la vella, poden tornar a abraçar-se. Amb conjurs plens de referències a Crist i a la història sagrada, la bruixa Tavèn de Baus havia aconseguit curar la ferida a Vicent.

«De la minestra que ella aferra,
aquí, la bruixa, amb la mà esquerra,
escalda ja a Vicent el pit, que ha destapat:
i amb els ulls fixos, es conjura
la dolorosa punyidura
tot remugant, amb veu obscura:
Crist és nat! Crist és mort! Crist és ressuscitat!»

A partir d'aquest emocionant moment la vida de Mireia es torna veure colpida per la desgràcia. Ambròs anima Vicent a demanar la mà de l'enamorada al pare de la jove, però tant Ramon com Jana Maria es mostren contrariats i el rebutgen. En aquest moment Mireia, desolada, fuig de la casa pairal i se'n va a la recerca del consol de les Santes Maries, patrones de Provença. En el seu viatge transcorren algunes aventures que la debiliten enormement. Els pares, al seu mas, quan veuen que sa filla ha desaparegut es desesperen i arrepleguen tots els treballadors per esbrinar què pot haver passat, on pot ser Mireia. Quan la donzella arriba al sepulcre de les Santes, les Maries se li apareixen i li conten les seves proves terrenals. Arriben els pares, arriba Vicent... però ja és massa tard, Mireia mor davant la impossibilitat que el seu amor sigui plenament acceptat.

EN PERE TALECA

(...) es diu esser més ase que En Taleca o que En Pere Taleca, aplicant-ho a una persona molt curta d'enteniment.

Diccionari català-valencià-balear[4]

Per trobar una referència clara a aquest personatge ens hem de dirigir a l'obra d'Antoni Maria Alcover i Francesc de Borja Moll, el *Diccionari català-valencià-balear*. A l'entrada *taleca*, després d'explicar-nos que a Mallorca li deim a la bossa de pell de cabra que els pastors i els cabrers duen penjada a l'espatla per portar-hi menjar, estris de fumar o altres objectes d'ús personal, ens parla de l'accepció *taleca* com a adjectiu no gaire agradós. Aquí, ser un taleca, segons comenten, és ser un «beneitot, curt d'enteniment». Fins i tot recull aquesta dita alaronera: «Aquest homo és un taleca», que s'utilitza per referir-se a algú malentenent o no gaire espavilat.

Després ens parla ja del mateix Pere Taleca, que ens presenta com un malnom existent tant a Mallorca com a Menorca, i ens diu que «Pere Taleca és el nom d'un personatge de comèdia popular, que es pren com a símbol de la beneitura.»

En Pere Taleca no és un personatge que aparegui a cap de les rondalles mallorquines recollides per mossèn Alcover, però sí que, endinsant-nos i recercant en aquest aplec podrem trobar una possible explicació a la frase feta que uneix el nom de Pere Taleca amb la característica de la curtor d'enteniment. Al recull hi trobam fins a trenta-quatre personatges que porten el nom de Pere, com a característic i

4 ALCOVER, Antoni Maria; MOLL, Francesc de Borja. *Diccionari català-valencià-balear*. (Edició especial per a la Generalitat de Catalunya). Vol. X. Palma: Moll, 1993, p. 109.

representatiu de la nostra terra. Només són superats en nombre pels personatges que es diuen Joan o Joanet, que apareixen cinquanta-set cops.

Per norma general els personatges amb el nom de Pere no són el que es pot dir gaire espavilats, tot i que trobam agradables excepcions com en Pere de la Bona Roba (vol. IV, p. 5), en Pere Poca Por (vol. VII, p. 127), en Pere de sa Vaca (vol. X, p. 44) o el patró Pere (vol. XVIII, p. 105), entre d'altres. O diversos Peres que finalment es casen amb la filla del rei, com a les rondalles *Dos fiis de viuda* (vol. XV), *En Pere Tort* (vol. XVI) o *Ses Sabates de pell de poi* (vol. XXII).

Quan apareixen en relacions familiars, normalment amb altres dos o tres germans, generalment encarnen el germà gran. En aquest tipus de rondalla sempre han de superar una sèrie de proves, del major fins al germà darrer. Tots van fracassant fins que arriba el torn al petit, autèntic heroi, de nom normalment Joanet o Bernadet, que supera la prova amb facilitat, cosa que els seus germans no han aconseguit. Per tant, en Pere, el germà gran i el qui realitza les proves en primer lloc, també és normalment el primer a fracassar en totes les rondalles d'aquest tipus.

I en les *Rondaies mallorquines* en què apareixen tots sols basta repassar només algunes de les descripcions que en fa mossèn Alcover per adonar-nos del seu tarannà:

«Això era una mare que tenia un fii, bajoca de tot, que havia nom Pere.» (*Un festejador*. Vol. I, p. 21).

«Això era un homo casat, amb un xinxer d'infants, afectat d'alçar es colzo i escorxar moixos. Havia nom En Pere Gri.» (*En Pere Gri*. Vol III, p. 99).

«Això era un al·lotellot, fii de viuda i pobil, que li faltava una saó, i d'es bril, que és sa millor. Sa mare s'hi veia morta amb ses bajanades i toixarrudeses que no s'aturava de fer per aquí on passava...» (*En Pere beneit*. Vol. IX, p. 45).

«...arribà un bergantellot d'un llogaret, Pere de nom, fii d'una pobra viuda, més traïdor que un gat negre, més embuiós que una colla d'escrivans, tort d'un ui...» (*En Pere tort*. Vol. XVI, p. 75).

«Això era un fadrinardo que havia nom Pere, afectat de faió, més beneit que En Pep de Na Sentema...» (*En Pere de sa xuia*. Vol. XVII, p. 5).

«En Pere i en Pau no eren beneits, però no eren ni d'un bon tros tan desxondits com ells se figuraven...» (*En Tinyoset*. Vol. XX, p. 74).

Per tant, si com veim en els relats orals tradicionals, el nom de Pere s'assignava generalment a algú no gaire espavilat, i Taleca, com ens diu el *Diccionari català-valencià-balear*, és un adjectiu que quan va referit a una persona denota cert grau de bajoqueria, la unió entre Pere i Taleca en la fórmula «esser més ase que en Pere Taleca» només és la conjunció de dos elements similars, d'un nom i d'un adjectiu, transformats en malnom, que signifiquen el mateix. Aquest fet s'allunya considerablement de la realitat, ja que es pot donar fe que tant antigament com en els nostres dies hi ha hagut, hi ha i amb tota seguretat hi haurà Peres que han estat, són i seran tan espavilats, o més que qualsevol Joanet o Bernadet de rondalla.

NA JOANOTA

Camina caminaràs, sent es gall cantar, i ella ben alerta a girar-se darrera! Més endavant sent bramar s'ase; se gira ben rabenta, i li sortí una coa d'ase enmig des front. Quan se va veure sa cuota, totd'una quedà de pedra, sense paraula. Llavò va rompre amb un raig de flastomies; digué totes ses que li vengueren a sa boca; se tirà en terra; se bolcà una bona estona per dins sa pols; s'omplí sa cara d'unglades; s'arrebassava es cabeis. Provà d'arrabassar-se sa cuota, i estirava tan fort com poria; però no li pogué fer res.

Mossèn Antoni Maria Alcover[5]

El personatge de na Joanota està extret de la rondalla de mossèn Alcover *N'Estel d'Or*. Aquesta història s'engloba dins el conjunt de contes del cicle de la Cendrosa o na Ventafocs, coneguts a tot el món, tot i que cada indret, conservant la mateixa estructura però canviant-ne la forma de contar-los, els fa seus.

Conta que era una al·lota, na Catalineta, que per desgràcia enclou el coll de sa mare en una pastera i la mata. Son pare es casa amb la mestra, una dona malvada, i fruit d'aquest matrimoni neix una filla, na Joanota, una nina envejosa i maleducada. Així ens la descriu mossèn Alcover en diversos passatges de la història: grossera, gropelluda, malfenta, superbiosa, *malfenerada*, desmanyotada, toixarruda, gembla, beduïna, lletja... i tota una caterva més d'adjectius que deixen clara la seva fesomia i el seu caràcter.

Un dia, després d'algunes aventures en què na Catalineta sempre surt victoriosa enfront de na Joanota i la mestra, aquestes volen prendre venjança i l'envien a rentar budells al riu. Allà trobarà successivament tres velles que li concediran tres fruits secs, un cada una: una avellana,

5 ALCOVER, *Antoni Maria. Rondaies mallorquines d'en Jordi d'es Recó*. 9a edició. «N'Estel d'Or». Vol. I. Palma: Moll, 1982, p. 69.

una ametla i una nou, amb la condició que nIngú sàpiga que els té i que només els obrirà en cas d'emergència extrema. A més, la darrera vella li diu: «Ara p'es camí sentiràs bramar un ase i cantar un gall. En bramar s'ase, no te giris darrera; en cantar es gall, gire't.» I ella en feu cas. En sentir l'ase, ben alerta a voltar el coll, i en sentir el gall, tot d'una es girà. A l'instant li sortí un estel daurat al front. Na Joanota i sa mare, en veure-la, no es podien avenir de la bellesa d'aquell estel, i ja ho crec jo, na Joanota també hi volgué anar, a rentar budells. Quan va ser al riu trobà les tres velles, però com que fou malparlada amb elles, en lloc de donar-li bons consells, li enviaren «pois i xinxes» , i la darrera li digué: «En cantar es gall, no et giris darrera; en bramar s'ase, gira-t'hi.» I així ho feu, car volia tenir el mateix estel que li havia sortit a na Catalineta. Quina fou la seva sorpresa, que quan es girà per mirar l'ase li aparegué al front la coa d'aquell animalot. Amb la testera plena de pèls i tota enfadada se'n va anar a ca seva. Quan sa mare va veure la coa de na Joanota, de l'enrabiada que va agafar fermà n'Estel d'Or a la pastera en la qual aquesta havia mort sa mare, on ningú li feia cas més que un canet que habitava per allà.

El rei, que encara era fadrí, decidí fer un ball per trobar esposa, que duraria tres dies. Na Joanota i sa mare bé que hi volien anar, però l'al·lotota s'hagué d'afaitar la coa per acudir-hi. I cap allà s'ha dit. Na Catalineta, fermada a la pastera, va pensar en les velletes que havia trobat al riu, i gràcies al fet que els tres fruits secs que li havien donat estaven dotats de poders màgics, pogué acudir al ball cada dia. El rei no volgué ballar amb cap altra que no fos ella. Però ningú no sabia ni qui ni d'on era aquella al·lota tan polida. Després dels tres dies el rei només en tenia una sabata, que havien trobat els seus criats. Es passejà casa per casa amb el tapinet fins que trobà l'al·lota de l'estel d'or al front, na Catalineta. Després d'un darrer intent de la mestra i na Joanota per suplantar-la, aquesta, i gràcies a l'avís que donà el canet que l'anava a veure quan estava fermada a la pastera, el rei i la jove feren unes noces de pinyol vermell «i encara són vius, si no són morts.»

Si hem de fer cas de les plàstiques descripcions que mossèn Alcover fa de la coa del front de na Joanota, podem ben creure que la cara de l'al·lota no era allò que se'n pogués dir del tot fina: «... cada volta que s'afaitava, tornava treure ses cerres més revengudes i granades; i no hi havia raor qui les volgués prendre. Eren com a rebolls d'uiastre, i d'una creixença mai

vista.» I més endavant diu: «...amb sa coota d'ase, amb aquell esplet de cerres tan reblides, tan gruixades, tan llargarudes, tan enrevenades; lo mateix de pues de porc singlar».

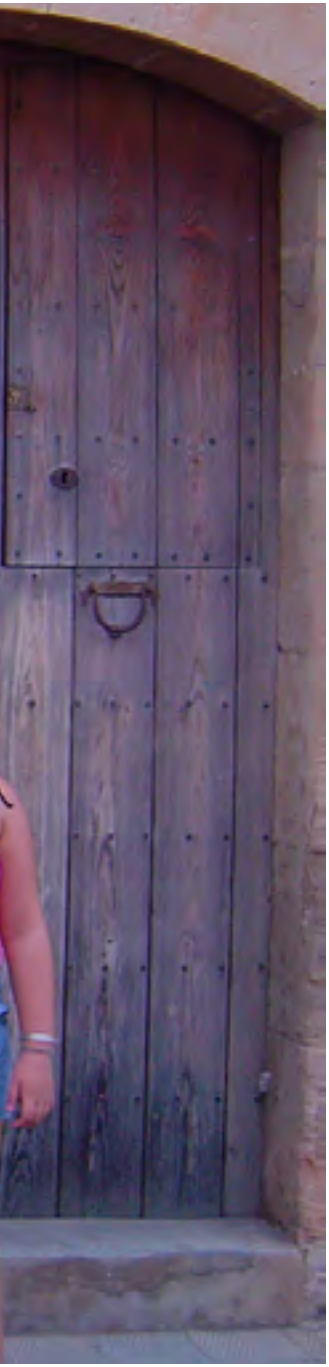

L'AMO DE SO NA MOIXA

Això era un amo de So na Moixa, de s'any de sa neu, criat dins ses erasses, i que menjava faió per llarg. Qualsevol li poria donar entenent que ets ases volaven i que la Mare de Déu havia nom Juana. Sa madona havia de dur es calçons, i s'havia de cuidar de tot.

Mossèn Antoni Maria Alcover[6]

Aquest simpàtic personatge és el protagonista de la rondalla recollida per mossèn Alcover titulada amb el seu propi nom: *L'Amo de So na Moixa*.

Conta la història d'un amo de possessió, *betzol, embadalit, aliardo*..., que du la seva dona pel camí de l'amargura, perquè qualsevol cosa que fa, per senzilla que sigui, li surt torta. És una de les moltes rondalles que mossèn Alcover situa dins espais reals de la nostra illa, en aquest cas la possessió de So na Moixa de Manacor, avui dividida en So na Moixa Vell (37-A-5), So na Moixa Nou (37-A-4) i So na Moixa de Baix (37-A-5). Així mateix, hi apareixen altres possessions manacorines, com Son Fortesa (37-D-7); Son Josep, avui dividit en Son Josep Nou (37-E-7) i Son Josep Vell (37-D-6), i Tellet (37-A-4). Per tant, ubica la història en unes terres que la seva mare, que fou qui li contà la història, coneixia bé. (L'enumeració de cada possessió correspon a les coordenades que ens ofereix J. Mascaró Pasarius en el seu *Mapa general de Mallorca*.)

L'acció comença quan un bon dia queda encarregat de donar menjar a la lloca mentre la seva dona és a la vila. Treu l'animal, li dona grianses dins un cul de gerra i quan comprova que ni tan sols les ha espipellades pensa que la lloca, en comptes de gana, té set. Així que l'agafa i la tira dins el pou dient-li: «Ja pegaràs un crit en trobar que te basta, i vendré

6 ALCOVER, Antoni Maria. *Rondaies mallorquines d'en Jordi d'es Recó*. 8a edició. «L'amo de So na Moixa». Vol. II. Palma: Moll, 1983, p. 28.

a treure't», i se'n va a covar-li els ous perquè no es refredin. Al cap d'una bona estona arriba la dona i el troba assegut damunt els ous esclafats i amb la lloca «morta i redemorta» dins el pou, agafa unes corretges i li arriba un parell de «simades bones».

Al cap d'un parell de dies l'envia al molí a cercar farina. Puja a l'ase i cap allà s'ha dit. Quan l'ha de carregar ho vol fer damunt les espatles, però troba que la càrrega és massa feixuga. Com que feia vent en direcció a So na Moixa, buida els sacs de farina tot confiat que l'aire li farà la feina de transportar-lo cap a la possessió. Quan hi arriba sense la farina i la madona sap el que ha fet, ja li torna envestir amb les corretges i bé que torna rebre. «Per què no has posat es sac damunt s'ase i fermat amb so lligabeiasses?», li diu la madona.

Un bon dia la madona decideix fer matances i l'envia amb l'ase a cercar el porc per veure si ja és matador o no. Què fa ell? Tal com ella li havia dit amb els sacs de farina, el ferma damunt l'ase i cap a So na Moixa. El porc, després de grunyir i esperonejar tant com sap, arriba esclatat i ofegat. Ja torna rebre. «L'havies de menar darrere darrere», li cridava la dona.

Més tard l'envià a Son Fortesa a cercar la caldera per coure els camallots. Tot xalest, quan tengué la caldera, la fermà darrere l'ase, tal com li havien dit que fes amb el porc, i cap a cases. Quan hi arribà, amb la caldera sense cul, ja hi tornà haver corretjades. «L'havies de compondre amb paia dins ses beiasses», tornava cridar aquella doneta, i per coure els camallots hagueren d'anar a Son Josep a manllevar la caldera. L'amo, per por, no tornà a les cases fins que feu fosca negra. Quan tornà a sortir el sol, la madona, encara sense escalivar, l'envià a Tellet a cecar les agulles de cosir sobrassades. Ell, amb la més bona intenció del món, les col·locà ben acomodades dins les beaces amb un bon caramull de palla, tal com havia d'haver fet amb la caldera. Arribà a les cases i les llenderes fiblaven. La muller «li donà més llenya que a un ase de llenyater». No li tornà manar més feines, però un dia que ella anà a la vila, l'amo quedà tot sol a les cases. Quan dinava deixà la bota de vi destapada i n'hi hagué pertot. Per evitar que quan la madona tornàs s'embrutàs els peus, escampà peces de formatge per tota la casa, per poder caminar-hi per sobre i no haver de fer-ho per dins el suc. Quan ella arribà i veié allò, no pogué més i se'n tornà a la vila a donar-ne part al batle. L'autoritat, veient que aquella dona estava deseperada, li

digué: «Vós enviau-lo´m demà mateix que jo tenc un ofici per ell.» Així ho feu, i amb un aire d'ironia i d'humor negre, «el va fer batle de barri».

MACERS, NEGRETS I DIMONIONS

És corrent que hom digui als infants que els nans són els pares dels gegants.

Joan Amades[7]

Aquestes sis figures conformen l'acompanyament dels gegants llucmajorers. No són tan protagonistes com ells, però també són ben importants dins el panorama festiu de Santa Càndida. Antigament els gegants eren els que espantaven els nins, i els capgrossos els que els consolaven o els aixecaven del terra si havien caigut.

A Llucmajor l'existència de figures de capgrossos es remunta pràcticament a la mateixa data que la de l'existència dels gegants. Per tant, durant la història gegantera a la vila, els capgrossos i els gegants han format un binomi relativament compacte, i han acudit plegats a la cita del dissabte de Santa Càndida any rere any.

La colla avui està composta per dos macers, dos negrets i dos dimonions. Però no sempre ha estat així. En una fotografia de principis de segle XX (vegeu pàgina 6), primera fotografia coneguda dels gegants llucmajorers, es poden apreciar amb claredat quatre gegants i quatre capgrossos (dos macers i dos negrets), envoltats de nins. Les figures de caparrots de la imatge són les mateixes que les que han arribat als nostres dies, per tant són les que han vist passar de més a prop les diferents generacions de gegants llucmajorers. Tot i que no els podem posar una data segura d'estrena, sí que podem assegurar que són figures centenàries i obrades als tallers barcelonins d'El Ingenio, per la qual cosa, per ventura, són les quatre peces més valuoses de

7 AMADES, Joan. *Costumari català*. 3a edició. Vol. III. Barcelona: Salvat Editores, 2001, p. 87.

què disposam en matèria gegantera a Llucmajor i les figures de caparrots en actiu més antigues que existeixen a Mallorca.

Els dimonions, en canvi, són una incorporació moderna, tot i que les figures siguin antigues. Aquests, en Banyeta Verda i en Banyeta Vermella, eren els dimonis que s'utilitzaven a la placeta de s'Arraval per les festes de Sant Antoni, quan es feien foguerons, es torrava xulla i es cantaven ximbombades. L'any 1971 es cremaren allà els gegants moruns que precediren l'actual colla, i a canvi la barriada de s´Arraval cedí els dimonions perquè sortissin acompanyant els gegants i els altres quatre capgrossos per les festes de Santa Càndida.

Els macers són figures també conegudes com a *patges*. Antigament portaven unes vares, similars a les maces de molts ajuntaments, tot i que una mica més llargues. Originalment devien representar dos macers o dos verguers. Fa uns anys es varen intentar recuperar les maces per a aquestes figures, però la iniciativa no va tenir continuïtat.

Sobre els negrets (una parella formada per un negret i una negreta) en podem trobar una possible explicació en la tradició oral mallorquina. Així mateix, mossèn Alcover en recull alguns en el seu aplec. A Mallorca aquesta figura apareix com a màgica, com un ésser sobrenatural que indica on hi ha grans tresors amagats, o fins i tot com una criatura que es pot convertir en monedes d'or si la toquen o simplement la veuen en unes circumstàncies determinades.

De dimonis, uns éssers malèfics, la nostra cultura tradicional n'està farcida. Són moltíssimes les rondalles, les llegendes, les dites, els contes... que hi fan referència. Normalment el dimoni és verd o vermell, banyut, lleig, pelut, cobert amb una capa i envoltat d'olor de socarrim i sofre. Són molts els noms que li donen: Banyeta Vermella, Banyeta Verda, Dimoni Cucarell, Barrufet, Coarrut, Tibo, Llocifer... Habita el submon, o sigui l'infern, i intenta exercir tot el seu malvat poder sobre els innocents humans, fet que de vegades aconsegueix i del qual altres vegades surt ben escalivat.

EN MIQUEL I NA CÀNDIDA

(L'Arxiduc) Comença parlant de la coa, llarga fins a la cintura, reforçada per una veta que fa d'ànima per ajudar a aconseguir tal llargària i a la punta una bona flocada en llaç. Parla de volants, sovint ben transparents per poder lluir la cabellera (...); de rebosillos ben emmidonats, ben forts per les pageses velles del pla, blanc per anar mudades i de color i fora midó els dies feiners.

A la cintura una faixa de llana anomenada troca, negra o de colors. De calçons amb bufes o calçons a l'ample, com diu ell (l'Arxiduc), ens en descriu una caterva; més afavorits i més esquifits, de cotó, de fil o de llista; de color llis o retxat, de pobre i de ric, aquests darrers normalment de seda bona duita de fora de Mallorca.

Miquel Julià Maimó[8]

Reflex de la pagesia mallorquina i homentage a tots aquells que deixaren les mans, la força i la salut darrere la nostra estimada terra, els gegants pagesos de Llucmajor han d'esser això: una mostra de record i d'agraïment a tots aquells que temps enrere, no només a la vila de Llucmajor sinó també a tots els indrets de la nostra illa, lluitaren per treure els fruits d'un tros de terra de vegades més erma, de vegades més generosa.

La terra llucmajorera, divida en possessions: s'Àguila, Merola, Binilagant, Binificat, Buniferri, sa Torre, Son Julià, Llucamet, Galdent, Albenyeta, Betlem, Son Casesnoves, Tió, Païssa, s'Estelella... i una multitud més, deuen molt als pagesos i pageses que conraren i feinejaren les seves terres. Per això aquest escrit és un petit homenatge a aquesta gent.

La primera representació de gegants pagesos a Mallorca es va fer a Palma el 1904. L'ajuntament n'encarregà una parella a l'obrador de

8 JULIÀ MAIMÓ, Miquel. *El vestit de pagès a Mallorca*. Palma: El Far, 2003, p. 44 i 47. (L'Esparrall; 6)

ceràmiques La Roqueta per lluir a les fires i festes de la ciutat, i decidí que anirien vestits de forma tradicional mallorquina. Foren recollits per moltes d'instantànies gràfiques de la vida festiva ciutadana i per Joan Amades en un dibuix del seu *Costumari català* (vol. III, p. 39).

Arran d'aquests gegants, de trist final, car amb l'inici de la Guerra Civil, el juliol de 1936, es perderen a Barcelona, on s'havien desplaçat amb motiu de l'Olimpíada Popular que s'hi havia de celebrar, diverses localitats, entre elles un altre cop Palma, reproduïren la idea de fer gegants vetits amb les robes típiques mallorquines. A Llucmajor, en Miquel i na Càndida, noms dels patrons de la vila adaptats als gegants pagesos, són la mostra del corrent iniciat a principis de segle a Ciutat.

Ara porten robes i complements fets no fa gaire confeccionats pel taller ciutadà d'Antoni Jaume Perelló, sempre elegants i vestits de festa. Però els records d'un passat no gaire llunyà em mostren els gegants tal com els veig quan acluc els ulls. Així com anaven vestits fa un parell d'anys —un *parell* mallorquí, com solem dir per aquí—, tal com anaven vestits quan li demanava a ma mare —excel·lent cosidora, enamorada de tot allò referent al món del didal, el fil i l'agulla, i sempre disposada a transmetre i comparitr els seus meravellosos coneixements— que em descrigués quines eren i com es deien les peces de roba que portaven els pagesos gegantins.

Na Càndida duia el rebosillo estampat de colors beixos i marronencs, quasi amb un dibuix de llengües mallorquines, amb un bell guatlereto. El gipó, amb la màniga una mica més avall que el colze, duia una botonadura daurada, d'on sobresortia la camisa de drap. La falda era llarga, fonada i de la mateixa tela que el rebosillo. Els complements també eren els típics: el ventall florejat a la mà dreta, el *cordoncillo*, els botons ja esmentats i un mocador penjat a la cintura o a la mà esquerra, on duia brodat l'any de la seva construcció: 1989. Portava, i encara porta, així mateix, el típic pentinat de la dona tradicional mallorquina, segons ens descriu George Sand: els cabells separats amb una ratlla central, recollits a darrere, d'on surt una gruixada trunyella que cau damunt l'esquena.

Ell, en Miquel, anava amb un capell d'ala rodona que figurava esser de feltre o de llana, sense mocador davall. Portava un guardapits estampat damunt una camisa blanca de coll estret i un jac negre a sobre desembotonat. A la cintura, una faixa vermellosa clara, no gaire ampla, els dos extrems de la qual penjaven sobre la part esquerra. Duia, com no podria ser d'altra manera, els calçons amb bufes, o a l'ample, de color marró clar, calces blanques i sabates baixes negres. Com a complement, una pipa a la mà esquerra, que s'emportava a la boca.

Mudats per anar de festa i participants de la festa. Han canviat i renovat els vestits i alguns complements i s'han penjat les típiques cintes de colors de les anades de Llucmajor a Lluc a peu. Els gegants pagesos llucmajorers els trobam ara i adés al portal de la Casa de la Vila, ara i adés passejant pels carrers de Mallorca.

LA FESTA

A les festes no t'asseguis mai, podria asseure's al teu costat algú que no t'agradi.

Groucho Marx

FARMA

Ara és l'hora dels gegants. No frisseu, ja tendreu temps d'obrir els regals que Ses Majestats els Reis d'Orient us portaran a casa, i de torrar llom i xulla als foguerons de Sant Antoni, o de beneir els vostres animalons. Beneireu també les palmes per Pasqua, us posareu les caperutxes o anireu a veure les processons de Setmana Santa i us omplireu les butxaques de confits. Riureu i fareu mamballetes el dia del Sermó de l'Enganalla, quan l'orgue guanyi o perdi el combat amb el predicador que des de damunt la trona del Convent de Sant Bonaventura perpetuarà una tradició única i esplèndida. Podreu comprar la fermança per les Fires llucmajoreres al fillol o a l'estimada... però ara és l'hora dels gegants, de la festa dels gegants.

Una tradició més que centenària a Llucmajor, que sense interrupció durant els anys ha omplert de crits, corregudes, esglais i rialles els carrers de la vila la vigília del dia de Santa Càndida. El darrer segle i mig hi han passat diverses generacions de llucmajorers i totes han jugat al mateix joc. Els padrins i repadrins, quan eren infants, també esperaven la sortida dels gegants, nerviosos com ho fan avui els nets o renets. Han encalçat els gegants durant la seva infantesa i han corregut davant i darrere les enormes figures de cartró per evitar que els aglapissin. Els temps han canviat, però la festa guarda la mateixa essència. Una festa, avui, tradicional i popular. Tradicional perquè té un recorregut temporal que ja l'ha convertida en tradició, i popular perquè el poble hi pren part de forma activa i participativa. Els infants segueixen corrent amb els gegants, i els pares i mares segueixen portant els més petits a veure les que per uns instants es transformen en terribles figures i els provoquen més d'un plor, com si fos un ritual de pas vital i signe d'integració en una comunitat. Ens feim grans, deim que els gegants ja no ens espanten, però quan els veim venir encara feim una passa enrere per arraconar-nos un poquet, per si de cas. La festa dels gegants és plena de colors, músiques, ritmes i sabates amb els cordons desfets que, per falta de temps i per por, queden fora fermar fins a poder arraconar-se, mig d'amagat, entre dos cotxes o darrere un cantó.

Carreres, giscos, rialles i llàgrimes que fan festa. Els gegants de Llucmajor, tradició popular i cultura, ens permetran, un any més, anar avançant en el temps. Passats els gegants vendran les ametles, i de les ametles a les Fires, i de les Fires a Nadal, i el cicle festiu continuarà fins a tornar a arribar a la festa dels gegants de Santa Càndida. Participant enguany en la festa la perpetuarem en el temps. Gaudint-ne omplirem de vida els nostres gegants.

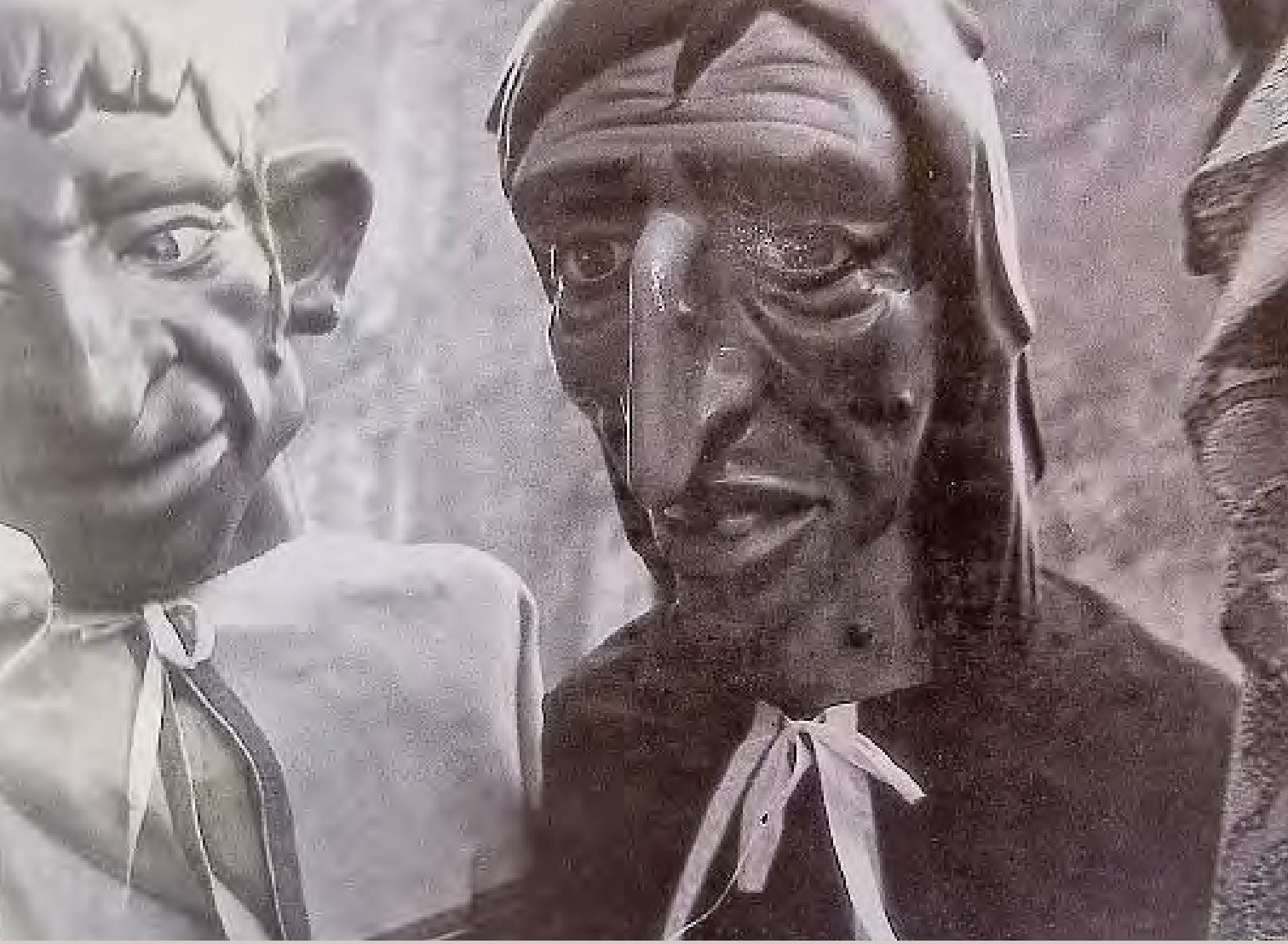

Publicacions
Cultura

Ajuntament de **Llucmajor**
www.llucmajor.org